

Recenzja pracy doktorskiej lek. med. Izabeli Sardeckiej - Milewskiej pt. „**Ocena wpływu wybranych dietetycznych czynników immunomodulujących na nabywanie tolerancji u dzieci z alergią na białka mleka krowiego do 2 roku życia**”.

Opinię wydano na podstawie uchwały Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi oraz pisma Prodziekana ds. Nauki - prof. dr hab. n. med. Agnieszki Wierzbowskiej, z dn. 30. 09. 2019 r.

Choroby alergiczne stanowią aktualny i istotnie narastający problem zdrowotny populacji ludzkiej na całym świecie, notowany od ostatnich 4 dekad. Alergiczny problem zdrowotny dotyczy, w zróżnicowanie odsetku (30,0% do 40,0%), ludności zamieszkującej kraje o wysokim standardzie ekonomicznym, stopniu uprzemysłowienia i statusie higienicznym. Choroby alergiczne nie omijają populacji wieku rozwojowego, a częstość występowania pierwszej manifestacji klinicznej alergii, czyli alergii pokarmowej szacuje się w tych krajach na 6-8%. U niemowląt i małych dzieci (do 3 roku życia), alergii pokarmowa jest powiązana etiopatogenetycznie ze stanem nadwrażliwości organizmu na najczęściej spożywane pokarmy (źródło alergenów), jakim są białka: mleka krowiego, jaja kurzego, ziarna pszenicy, soi i inne. Alergię na białka mleka krowiego rozpoznaje się zarówno u niemowląt karmionych naturalnie (od 0,5-1,0%), jak i sztucznie lub w sposób mieszany, a częstość jej występowania ocenia się na 2-3% w pierwszych 3 latach życia.

Od co najmniej 20 - 30 lat, u pacjentów z alergią pokarmową (w tym z alergią na białka mleka krowiego), diagnozowanych i leczonych w różnych ośrodkach klinicznych świata, a także i w Polsce, dostrzega się cztery istotne problemy, związane z tą chorobą, czyli: wzrastający odsetek chorych o ciężkim przebiegu klinicznym; narastający odsetek chorych z przetrwałą alergią (głównie na białka mleka krowiego), związany z opóźnionym nabywaniem tolerancji immunologicznej na pierwotnie szkodliwy alergen pokarmowy; pogarszanie się, jakości życia chorujących dzieci i ich rodzin oraz wzrastające koszty leczenia tej grupy chorych.

Podejmowanie badań, nawiązujących do wymienionych problemów oraz próby ich wyjaśniania i rozwiązywania w wymiarze lokalnym i ogólnym, są bardzo uzasadnione.

Takie oczekiwania spełnia przesłana mi do oceny rozprawa doktorska autorstwa lek. med. Izabeli Sardeckiej-Milewskiej pt. „Ocena wpływu wybranych dietetycznych czynników immunomodulujących na nabywanie tolerancji u dzieci z alergią na białka mleka krowiego do 2 roku życia”. Promotorem rozprawy doktorskiej **jest** prof. dr hab. med. Aneta Krogulska, autorytet kliniczny i naukowy w zakresie problematyki alergii pokarmowej wieku rozwojowego w naszym kraju.

1. Ocena redakcyjna rozprawy doktorskiej.

Przedłożony mi do oceny egzemplarz rozprawy doktorskiej odbiega od klasycznego redakcyjnego opracowania monograficznego. Rozprawa ta składa się, bowiem z cyklu 5 prac (2 poglądowych i 3 oryginalnych), opublikowanych w czasopiśmie medycznych o zasięgu międzynarodowym. W czterech pracach (I-IV), doktorantka jest pierwszym autorem, w piątej pracy (V) jest współautorem.

W układzie redakcyjnym rozprawa doktorska zawiera następujące podrozdziały:

1. Spis treści oraz Wykaz skrótów i symboli (str. 1-2).

2. Wykaz prac wchodzących w skład cyklu (str.3).

Wykaz zawiera nazwiska autorów, tytuły prac i nazwy czasopism (miejsce publikacji) oraz rok publikacji)

3. Wstęp (str. 4 - 10).

4. Cele pracy (str.11).

5. Omówienie wyników prac wchodzących w skład cyklu (str. 12 - 99).

Każdą z pięciu poszczególnych publikacji, zamieszczonych w formie kserokopii i wchodzących w skład rozprawy, poprzedza oddzielne omówienie wyników i odpowiedni komentarz, dokonany przez doktorantkę.

6. Wnioski (str. 100).

Rozdział zawiera 11 wniosków, wyciągniętych przez doktorantkę na podstawie wyników badań zamieszczonych w poszczególnych publikacjach

7. Streszczenie (str.103-100).

Rozdział zawiera streszczenie rozprawy doktorskiej w języku polskim.

8. Abstrakt (str.105-109).

Rozdział zawiera streszczenie rozprawy doktorskiej w języku angielskim.

9. Piśmiennictwo. (str 109-115).

Rozdział zawiera wykaz 94 publikacji medycznych w języku angielskim i polskim, cytowanych przez autorkę we **Wstępie** rozprawy doktorskiej.

Ponadto, każda opublikowana praca zawiera wykaz piśmiennictwo, wykorzystanego przez autorów do przygotowania publikacji, stanowiących przedmiot dysertacji doktorskiej.

10. Oświadczenia współautorów (str. 116 -125).

Współautorzy złożyli pisemne oświadczenia, zawarte w egzemplarzu rozprawy doktorskiej.

Oświadczenia zawierają informacje o udziale współautora w odpowiednim badaniu, wkładzie osobistym w przygotowaniu prac do druku, a także zgodę na wykorzystanie tych publikacji do redakcji niniejszej rozprawy doktorskiej.

11. Spis publikacji naukowych oraz bibliometryczna ocena dorobku naukowego doktorantki (str. 126 - 129).

Wynosi ona w punktacji MNiSZW: 250 pkt. zbiorowo oraz 125 pkt. jako pierwszy autor.

Współczynnik międzynarodowego oddziaływania wynosi IF: 15.597 zbiorowo oraz 7.397 jako pierwszy autor. Indeks cytowań w skali Hirscha wynosi 1.

Podsumowanie

Rozprawa doktorska lek. med. Izabeli Sardeckiej-Milewskiej pt. „Ocena wpływu wybranych dietetycznych czynników immunomodulujących na nabywanie tolerancji u dzieci z alergią na białka mleka krowiego do 2 roku życia” jest zredagowana poprawnie i zawiera wszelkie wymagane rozdziały, zamieszczane w tego typu rozprawach naukowych.

2. Ocena merytoryczna pracy doktorskiej.

Wstęp.

Doktorantka omawia aktualne problemy i trendy badawcze w światowej i polskiej alergologii, dokumentując swoje rozważania cytowaniem 94 pozycji piśmiennictwa.

Niektóre z tych problemów stały się przedmiotem badań doktorantki, a wyniki badań zostały zamieszczone w publikacjach tworzących niniejszą dysertację doktorską.

Wyniki badań, prowadzonych przez doktorantkę, zostały zawarte w 5 publikacjach (3 oryginalnych oraz 2 poglądowych), składających się na recenzowaną rozprawę doktorską.

Tematyka badawcza odpowiada na sformułowane przez doktorantkę **szczegółowe Cele Pracy**, zamieszczone na stronie 11 rozprawy.

W niniejszej recenzji zostały one omówione, jako osiągnięcia badawcze doktorantki, powiązane tematycznie z:

a) udziałem czynnika genetycznego oraz wybranych czynników okołoporodowych i środowiskowych (w tym także niektórych składników dietetycznych spożywanych przez

kobiety w ciąży) w rozwoju alergii na białka mleka krowiego (ABMK) oraz przebieg kliniczny choroby u dzieci do 2 roku życia;

b) badaniami nad procesem nabywania tolerancji u dzieci z alergią na białka mleka krowiego, z uwzględnieniem fenotypu choroby i wpływu wybranych immunomodulujących czynników dietetycznych na ekspresję FOXP3mRNA, markera nabywania tolerancji immunologicznej.

3. Charakterystyka uzyskanych wyników.

Ad a) z tematem tym wiążą się publikacje oryginalne nr III. i V.

Publikacja III. „Early risk factors for cow’s milk allergy in children in the first year of life” , zamieszczona w Allergy and Asthma Proceedings (2018r).

Uzyskane wyniki wnoszą cenne wartości poznawcze dotyczące czynników ryzyka, odnoszonych do uwarunkowań i rozwoju alergii na białka mleka krowiego u 138 niemowląt, u których rozpoznanie choroby alergicznej ustalono na podstawie doustnej próby eliminacji i prowokacji mieszkanką mleczną. Grupę kontrolną stanowiło 101 niemowląt bez cech uczulenia i alergii. Narzędziem badawczym do uzyskania danych od rodziców/opiekunów prawnych badanych niemowląt był Kwestionariusz Ankiety. Wartość współczynnika ryzyka (OR) odzwierciedlała stopień oddziaływania badanego czynnika na rozwój ABMK w badanej grupie niemowląt.

Analizując wpływ obciążeń rodzinnych na rozwój ABMK, doktorantka potwierdziła znaczenie występowania chorób alergicznych w rodzinie. W porównaniu do grupy kontrolnej, ryzyko wystąpienia ABMK było **dwukrotnie większe**, jeśli choroba alergiczna występowała u rodzeństwa, a czterokrotnie wyższe, gdy w rodzinie występowały takie choroby jak: atopowe zapalenie skóry, czy astma.

W grupie dzieci z ABMK matki miały wyższe wykształcenie czterokrotnie częściej, a ojcowie dwukrotnie częściej, w porównaniu do rodziców niemowląt z grupy kontrolnej.

Wśród badanych czynników okołoporodowych - wcześniactwo oraz wiosenny sezon urodzenia dzieci, wiązały się z dwukrotnie częstszym występowaniem ABMK w badanej grupie niemowląt, w porównaniu do grupy kontrolnej. Inne badane czynniki osobnicze niemowlęcia, podobnie jak i poród poprzez cięcie cesarskie, nie znalazły powiązania z rozwojem ABMK.

Rodzaj karmienia i długość karmienia należały do głównych czynników środowiskowych, będących przedmiotem badania. Doktorantka ustaliła, że ryzyko rozwoju ABMK było czterokrotnie wyższe w grupie niemowląt karmionych sztucznie, w porównaniu do grupy niemowląt karmionej naturalnie.

Kontakt niemowląt ze zwierzętami domowymi zmniejszył trzykrotnie ryzyko rozwoju ABMK. Badanie powyższe nie wykazało wpływu **antybiotykoterapii** stosowanej w pierwszym półroczu życia dziecka, a także biernego narażenia na dym tytoniowy, zarówno w okresie życia płodowego (ciąża), jak i po urodzeniu (dom), na rozwój ABMK.

Te wyniki odbiegają od zalecanych działań prewencyjnych, dotyczących rozwoju alergii (sic!).

Badanie wykazało, że wpływ czynników okołoporodowych i środowiskowych na patomechanizm rozwoju ABMK, powodował czterokrotnie wyższą częstość występowania alergii IgE-zależnej niż IgE-niezależnej w badanej grupie 138 niemowląt z ABMK.

Podsumowanie publikacji nr III.

Całokształt przeprowadzonych badań upoważnił doktorantkę do identyfikacji czterech czynników, które w największym stopniu wpływały na rozwój ABMK w badanej grupie dzieci.

Były to: pozytywny rodzinny wywiad alergiczny, wyższe wykształcenie matek chorych dzieci, długość karmienia naturalnego oraz obecność zwierząt w środowisku domowym (?).

Publikacja nr V. „The impact of immunomodulatory factors from maternal diet during pregnancy on cow's milk allergy in offspring - a pilot study in the pediatric population of the Kuyavian- Pomeranian Voivodship. Allergologia et Immunopathologia. 2019.

Celem pracy badawczej doktorantki była ocena wpływu dietetycznych czynników, uznawanych za immunomodulujące, spożywanych przez kobiety w ciąży z woj. kujawsko-pomorskiego - na rozwój ABMK u ich potomstwa. **Metodykę przeprowadzenia tych badań, a także oryginalność hipotezy badawczej, należy uznać za pionierskie, bo to pierwsze tego typu badania przeprowadzone w Polsce. Do grupy badanej zakwalifikowano 51 par matka - niemowlę z ABMK. Grupę kontrolną stanowiło 25 par matka - zdrowe niemowlę w analogicznym wieku.** Wśród niemowląt chorych - 54,1% demonstrowało alergiczne zapalenie jelita grubego i/ lub odbytnicy; identyczny odsetek stanowiły niemowlęta z atopowym zapaleniem skóry; u 49,0% niemowląt z tej grupy występowały także zaburzenia czynnościowe przewodu pokarmowego.

Dokonano analizy retrospektywnej diety, dotyczącej dziennego spożycia wybranych składników odżywczych przez kobiety ciężarne w III trymestrze ciąży, na podstawie siedmiodniowego jadłospisu matki oraz zwalidowanego kwestionariusza ankiety (Food Frequency Questionnaire). Określano zawartość poszczególnych składników w diecie; wyniki porównywano z normami Instytutu Żywności i Żywienia.

W obydwu grupach matek (dzieci z ABMK i grupie kontrolnej) oceniano: kaloryczność diety, spożycie białek, tłuszczów, węglowodanów, błonnika, Ca⁺⁺; zawartość w diecie witamin: A, grupy B, C, E, folianów, wit. B12 oraz LC-PUFA; spożycie witaminy D przez matki; określił także czas kontaktu kobiety ciężarnej z produktami mlecznymi.

Podsumowanie publikacji nr V.

W badaniu powyższym doktorantka wykazała, że w I trymestrze ciąży 60,8 % matek dzieci z ABMK spożywało mleko krowie i produkty mleczne; w grupie kontrolnej odsetek ten dotyczył 68,0% matek dzieci zdrowych. Analiza diet kobiet ciężarnych dzieci z ABMK wykazała, że spożywały one w ciąży istotnie mniej wit. D, LC-PUFA i retinolu oraz istotnie więcej β-karotenu i folianów, niż matki dzieci zdrowych. Nie wykazano istotnych różnic jakościowych i ilościowych w spożywaniu innych badanych składników pokarmowych w III trymestrze ciąży przez matki z obydwu badanych grup.

Ad. b) tematyka dotyczy nabywania tolerancji w ABMK (praca oryginalna nr IV i prace poglądowe nr I i II).

Publikacja nr I.

Tolerancja doustna - czynniki prognostyczne, patomechanizm, czynniki immunomodulujące. Alergia Astma Immunologia . 2015.

Praca ma charakter poglądowy. Doktorantka omówiła w niej aktualne poglądy i wiedzę, dotyczącą pojęcia tolerancji immunologicznej oraz istotnych czynników, odgrywających rolę w procesie nabywania tolerancji w alergii pokarmowej. Scharakteryzowała szczegółowo rolę limfocytów Treg, limfocytów B oraz systemu GALT i jego składowej - nabłonka jelitowego, jako bariery mechanicznej i immunologicznej . Omówiła także udział różnych czynników (prognostycznych, immunomodulujących), którym przypisuje się wpływ na patomechanizmy związane z nabywaniem tolerancji tj. predyspozycja genetyczna, rodzaj diety, w tym karmienia naturalnego, sztucznego - kształtujących skład mikrobiomu jelitowego, wiek chorego, rodzaj i dawkę szkodliwego alergenu, rolę probiotyków / prebiotyków, witamin (w tym C i D), antyoksydantów i innych.

Publikacja nr II.

The influence of dietary immunomodulatory factors on development of food allergy in children. Adv Dermatol Allergol. 2017.

Jest to praca poglądowa, omawiająca udział wybranych czynników środowiskowych oraz dietetycznych, którym przypisuje się wpływ na ekspresję genów, poprzez oddziaływanie epigenetyczne, które prowadzi m.in. do trwałych zmian w odpowiedzi immunologicznej populacji ludzkiej. Zmiany te skutkują wzrostem częstości występowania chorób alergicznych i autoimmunologicznych. W dalszej części pracy autorka omawia szczegółowo rolę czynników immunomodulujących, w tym diety, probiotyków, antyoksydantów, wit. D, nienasyconych i krótkołańcuchowych kwasów tłuszczowych, oddziałujących m.in. na mikrobiom jelitowy. Praca rozszerza aktualną wiedzę na temat potencjalnej roli i skuteczności tych czynników, a także ich zastosowania w działaniach zapobiegających rozwojowi chorób alergicznych i autoimmunologicznych.

Obydwie publikacje poglądowe są dowodem bardzo dobrego przygotowania teoretycznego doktorantki do pracy badawczej, co znalazło odzwierciedlenie w recenzowanych oryginalnych pracach Jej autorstwa.

Publikacja nr IV.

FOXP3 expression, wit. D, and C in the prediction of tolerance acquisition in infants with cow's milk allergy. J Investig Allergol Clin Immunol. 2020.

Jest to praca oryginalna, w której badaniem prospektywnym objęto tę samą grupę 138 dzieci z ABMK i 101 zdrowych niemowląt (grupa kontrolna), w której oceniano czynniki rozwoju alergii na białka mleka krowiego (opisaną wcześniej w publikacji nr III). W chwili zakwalifikowania do badań dzieciom z obu grup pobierano krew, w celu oznaczenia: asIgE, stężenia witamin C i D oraz ekspresji FOXP3mRNA (I etap badań). Po 6 miesiącach od pierwszego etapu, oceniano u dzieci z ABMK proces nabywania tolerancji na białka mleka krowiego, stosując doustną próbę prowokacyjną z produktami mlecznymi poddanymi wysokiej temperaturze (II etap badań). Wynik ujemny próby prowokacji, świadczący wstępnie o nabytej tolerancji, weryfikowano doustną próbą prowokacyjną z mlekiem surowym. W ten sposób zidentyfikowano „fenotyp przetrwałej alergii na białka mleka krowiego” u 54 (39,1% chorych). Spośród pozostałych 84 dzieci (60,9%) tolerujących produkty mleczne poddane obróbce termicznej, nadal tolerowało te produkty 43 (31,2%), prezentując fenotyp „częściowej tolerancji”, a 41 dzieci (29,7%) wykazało całkowitą tolerancję na produkty mleczne przetworzone termicznie i produkty surowe, czyli fenotyp „pacjentów wyrosłych z alergii na białka mleka krowiego”.

Podsumowanie publikacji nr IV.

Średnia wartość ekspresji FOXP3 na komórkach jądrowych krwi w grupie dzieci z ABMK była statystycznie znamienne niższa (2,07+-1.23), niż w grupie zdrowych dzieci (2,98+-1,52). Statystycznie znamienne wyższa była także ekspresja FOXP3 u dzieci z IgE-niezależną ABMK (2,25), w porównaniu do IgE-zależnej ABMK (1,79).

Wykazano zależność poziomu ekspresji FOXP3mRNA od fenotypu ABMK i tolerancji doustnej białek mleka krowiego. Według doktorantki, u dzieci z poziomem FOXP3mRNA < 1,45 z dużym prawdopodobieństwem należy podejrzewać występowanie fenotypu „przetrwałej ABMK”; prawdopodobnie dzieci te nie nabędą tolerancji do 2 roku życia.

Nie stwierdzono istotnego związku między ekspresją FOXP3 mRNA a poziomem surowiczym witamin C i D, zarówno w grupie chorych z ABMK, jak i kontrolnej.

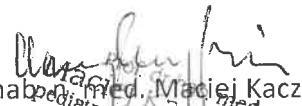
3. Wnioski.

Na podstawie przeprowadzonych badań doktorantka wyciągnęła 11 wniosków, które są powtórzeniem niektórych szczegółowych wyników realizowanej tematyki badawczej. W opinii recenzenta - wnioski powinny być uogólnieniem zagadnień Celu badawczego i powinny odzwierciedlać trend (korzystny, niekorzystny) badanego zjawiska lub czynnika, w odniesieniu do istoty choroby. Wydaje się, że niektóre z wniosków szczegółowych można tematycznie połączyć we wnioski ogólne.

Podsumowanie końcowe.

Publikacje wchodzące w skład niniejszej dysertacji naukowej, zawierające oryginalne wyniki badań doktorantki, a także prace pogładowe Jej autorstwa, zostały zamieszczone w międzynarodowych czasopismach medycznych. Wyniki tych badań wnoszą cenne naukowe wartości poznawcze, dotyczące czynników ryzyka rozwoju alergii na białka mleka krowiego: genetycznych i epigenetycznych (okołoporodowych, osobniczych i dietetycznych) u dzieci w najmłodszym wieku. Wyniki badań prowadzonych przez doktorantkę nad procesem nabywania tolerancji przez dzieci z ABMK, dostarczają nowych, oryginalnych informacji, wskazujących na zależność nabywania tolerancji od fenotypu choroby. Możliwość jednoczesnego monitorowania procesów immunologicznych, dotyczących tolerancji poprzez ocenę ekspresji biomarkera FOXP3mRNA w u badanych dzieci z ABMK należy również zaliczyć do oryginalnych osiągnięć badawczych doktorantki. Pierwsze autorstwo doktorantki w czterech, współautorstwo w piątej z opublikowanych prac, składających się na niniejszą rozprawę doktorską, a także dotychczasowy dorobek naukowy, upoważniają recenzenta do uznania tej rozprawy za spełniającą również wymogi do wyróżnienia naukowego. Przedkładam wniosek Komisji Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi o dopuszczenie lek. med. Izabeli Sardeckiej-Milewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Białystok, 29. 11. 2019

Prof. dr hab. Maciej Kaczmarek
pediatra alergol. g. gastrolog
0625 17